

“Masclisme, Patriarcat, Feixisme, Franquisme: la repressió de la diversitat sexual i de gènere”

Jordi Valls i Tarsi Aragón

La Sala, Vilanova i la Geltrú, 21 de gener de 2022, als 83 anys de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat.

Introducció: masclisme i patriarcat en la revolució d'octubre

Voldria començar afirmant que el masclisme i el patriarcat no són patrimoni exclusiu del feixisme i el franquisme. Mal que ens pesi, trobem masclisme i patriarcat també en els règims considerats liberals, democràtics, emancipadors o revolucionaris.

Fem un salt a l'octubre de 1917 i mirem com pocs mesos després els bolxevics van derogar la majoria de lleis que criminalitzaven l'homosexualitat, van legalitzar l'avortament, van permetre el divorci i van abolir les normes arcaïques que regulaven el matrimoni, perquè tenien clar que la lluita per l'alliberament sexual no es pot escindir de la lluita, més ampla, per l'emancipació del proletariat.

Així, durant aquells primers temps de la revolució russa, el Dr. Grigori Batkis, director de l'Institut Sexual Moscovita, escrivia: “Aquesta revolució és important no només com a fenomen polític que garanteix el govern polític de la classe treballadora, sinó també per les revolucions, que, emanant d'ella, arriben a tots els sectors de la vida(...) La legislació soviètica declara l'absoluta no interferència de l'Estat i la societat en les qüestions sexuals, mentre ningú no pateixi danys físics ni es perjudiquin els seus interessos. Respecte a l'homosexualitat, sodomia i altres formes de plaer sexual, que en la legislació europea són qualificades d'ofenses a la moralitat, la legislació soviètica les considera exactament igual al que es coneix com a ‘relació natural’”.¹

Junt amb les noves lleis, els i les bolxevics van intentar crear alternatives viables a la família, per tal de poder destruir l'origen material de l'opressió femenina i homosexual: es van establir menjadors, bugaderies i llars d'infants públiques, de forma que les tasques domèstiques fossin col·lectivitzades i les dones, independitzades.

A diferència dels socialdemòcrates alemanys del moment i d'altres progressistes, l'objectiu dels bolxevics anava més enllà de fer l'homosexualitat “tolerable” als ulls de la societat i així van buscar modificar la pròpia societat perquè ser homosexual no fos motiu de fàstic o vergonya.

Però malauradament totes sabem que a finals dels anys 20, la degeneració del socialisme va portar al fracàs definitiu de la revolució d'Octubre. Fou així com Stalin, el líder de la contrarevolució i de la nova classe burocràtica, va establir un programa forçat d'industrialització per tal que l'estat soviètic pogués competir amb el capitalisme occidental. Com que no es produïa per satisfer les necessitats

---

¹ YULIANA MIRA, *La Revolución Rusa y la liberación sexual*, a Arainfo del 26 de març de 2013, a <https://arainfo.org/la-revolucion-rusa-y-la-liberacion-sexual/>, consultat el 3/1/2022

generals de la població, la classe treballadora i la pagesia russos van haver d'assumir les terribles conseqüències de la industrialització, i per tant es van aixafar tots els progressos socials, es van anul·lar els drets, i les condicions laborals es van tornar inhumanes. La decadència de la revolució va produir una nova forma de capitalisme: el capitalisme d'Estat, on la burocràcia es va convertir en la nova classe dirigent.

Així doncs, a principi dels anys 30 hi va haver una autèntica caça de bruixes contra el col·lectiu LGTBI i totes les persones que eren detingudes per aquest motiu podien ser condemnades a molts anys de presó o directament a l'exili siberià. Aquestes detencions van sembrar el terror entre les persones del col·lectiu, i desesperades, moltes es van suïcidar. El març de 1934 es va promulgar un nou Codi Penal que tipificava els actes homosexuals amb una pena de presó de fins a 8 anys. A més, la premsa soviètica no deixava de difamar l'homosexualitat i qualificar-la de manifestació de la decadència humana.

El partit dels treballadors i treballadores es va convertir en la nova classe dominant, però només a costa de la purga de tots aquells i aquelles que es mantenien fidels als principis revolucionaris, per mitjà de l'expulsió, l'exili o la mort.²

Amb aquesta (llarga) introducció volia deixar clar que el masclisme i el patriarcat no son patrimoni exclusiu dels règims totalitaris, sinó que, acompanyats de l'homofòbia, també formen part del bagatge ideològic dels règims considerats, liberals, progressistes o fins i tot revolucionaris.

Sexualitat a la Segona República ³

Si bé durant el s.XIX i principis del s.XX a l'estat espanyol no hi havia lleis específiques que perseguissin l'homosexualitat, això no significa que fos socialment acceptada.

Fins i tot els sectors més progressistes del moment, com la primera dona periodista Carmen de Burgos (1867-1932) o bé el poeta Rafael Cansinos (1882-1964) consideraven l'homosexualitat "un vici decadent propi d'una aristocràcia obsoleta".

Per als científics era una malaltia i per a la caverna una ofensa a la masculinitat.

Les lleis del moment perseguien delictes contra la moral i els bons costums i les penes eren iguals tant per a heterosexuals com per a homosexuals, encara que a la pràctica depenia de l'època i del jutge que dictés sentència.

Així doncs, no era una situació idíl·lica, però no hi havia persecució com a tal cap a la comunitat LGTBI.

---

² Íd.

³ ROBERTO SANTOS, *La homosexualidad en España, antes y después de la II República*, a Nueva Revolución del 16/04/2017, a <https://nuevarevolucion.es/la-homosexualidad-espana-despues-la-ii-republica/>, consultat el 3/1/2022

Entre setembre de 1923 i gener de 1930, amb la dictadura de Primo de Rivera van arribar les restriccions i els sectors més reaccionaris que defensaven el model d'una "Espanya eterna" on no hi cabia l'homosexualitat volien tornar als temps dels Reis Catòlics, en què es perseguia els homosexuals.

Així doncs, el dictador Primo de Rivera inclou en el seu Codi Penal el càstig de l'homosexualitat com a delicte, amb multes i inhabilitació per als càrrecs públics. Teòricament no es perseguien els homosexuals, sinó els seus actes. En alguns delictes, ser homosexual es considerava un agreujant. Besar-se en públic, l'exhibicionisme o la pederàstia tenien penes diferents si la persona culpable era heterosexual o homosexual.

Alguns juristes de l'època es resistien a considerar els homosexuals com a viciosos o delinqüents i els consideraven malalts, tal com propugnava el Dr. Gregorio Marañón.

Els sectors més reaccionaris escrivien coses com aquesta del metge Antonio San de Velilla: «En las naciones no pervertidas, la sodomía es un delito que hace ultraje a las costumbres precisamente por ser un vicio de enfermos y anormales que contrarían en sus impulsos anti fisiológicos y anómalos las leyes naturales».⁴

Amb la proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1932, el nou Codi Penal republicà va eliminar qualsevol menció a l'homosexualitat d'entre les conductes tipificades com a delicte, cosa que obria la porta cap a la igualtat i la llibertat del col·lectiu, porta que després Franco va tancar durant dècades, tal com veurem.

Tanmateix, a diferència d'altres polítiques com la d'igualtat de gènere, que es va incorporar a alguns programes polítics republicans, no hi trobem cap política o lleis que tendissin a la plena equiparació de gais i lesbianes, a excepció, com hem dit de la desaparició de la paraula "homosexual" del Codi Penal, que deixa de ser un delicte o una conducta perillosa, excepte entre els membres de l'exèrcit.

Cal tenir ben present que l'equiparació de drets entre homes i dones en tots els aspectes, la seva igualtat material consagrada en la Constitució de 1931, el matrimoni civil i la llei del divorci, van ser fonamentals per tal que comencés un canvi de mentalitat en la societat espanyola.

El 1933 s'aprova la "Ley de Vagos y Maleantes", que en aquell moment no fa cap menció a l'homosexualitat, i que es vol utilitzar contra tots aquells considerats antisocials, com els rodamons, els nòmades o els proxenetes, i que va ser aprovada per consens de tots els grups polítics de la Segona República.

Aquesta llei no sancionava delictes, sinó que tractava d'evitar que se'n cometessin. Per tant no incloïa penes, sinó mesures d'allunyament, control i retenció dels individus considerats "perillosos".

---

⁴ ANTONIO SAN DE VELILLA, *Sodoma y Lesbos modernas. Pederastas y safistas estudiados en la clínica, en los libros y en la historia*, a ROBERTO SANTOS, op. cit.

Aquesta permissivitat de bona part de la societat espanyola de l'època en relació amb les persones LGTBI, sobretot en les grans ciutats, té el seu reflex en la cultura i la intel·lectualitat de l'època. Això ens pot servir com a baròmetre objectiu per mesurar la tolerància existent, tenint present també alguns dels seus membres més destacats que mai no van amagar la seva homosexualitat.

D'aquesta època destaquen poetes com Luis Cernuda, que escriu el poema "El joven marino", de lloança homoeròtica a la bellesa masculina; o pintors com Gregorio Prieto, o el més conegut Federico García Lorca, que en els seu "Sonetos del amor oscuro" va escriure alguns dels poemes d'amor homosexual més bells de la literatura.

Lorca, escriptor de la generació del 27, és un dels poetes de més influència i popularitat de la literatura espanyola del segle XX. Era obertament homosexual i va ser un militant republicà. Durant la II República va exercir un lloc de direcció en la companyia estatal de teatre "La Barraca", on va disposar de tots els recursos per produir, dirigir, escriure i adaptar obres teatrals del Siglo de Oro.

Pel que fa a les lesbianes, es van beneficiar, com la resta de dones, dels progressos pel que fa a la igualtat. Podem destacar la figura de Lucía Sánchez Saornil, creadora del grup "Mujeres libres" a la CNT, el 1936 i que es va estendre ràpidament per la zona republicana, on va arribar a tenir més de 20.000 afiliades. El seu objectiu principal era "alliberar les dones del triple esclavatge a que havien estat sotmeses: esclavatge a la ignorància, esclavatge com a dones i esclavatge com a treballadores". També va lluitar i va denunciar l'actitud de molts revolucionaris que defensaven un paper tradicional per a les dones i que no veien amb bons ulls que la dona sortís de l'àmbit domèstic. El 1937 va tornar a València, on va participar en la redacció de la publicació "Umbral", i on va conèixer la seva parella, América Barroso. La Lucía va ser pionera en mostrar el desig homosexual en la poesia espanyola, encara que va fer servir un pseudònim masculí.

Malgrat tot això en aquella època l'homofòbia no desapareix, sobretot en els entorns rurals i en l'exèrcit, encara que cal reconèixer que es donen alguns passos en aquesta direcció i que, molt probablement, si no hagués esclatat la Guerra Civil després del cop d'estat del general Franco, la història del col·lectiu LGTBI a l'estat espanyol hagués estat molt diferent, tot i que això mai no ho podrem saber.

Els efectes de la Guerra Civil i el triomf del feixisme

Sí que sabem què va passar després de la Guerra Civil, quan l'home i la dona homosexuals així com les persones transsexuals, es van tornar a considerar delinqüents. En aquesta època les persones homosexuals estaven mortes, exiliades, condemnades i tancades en presons terribles o bé dins de l'armari i aterrits per poder ser descobertes.

La dictadura franquista va ser un regim absolutament repressiu, que va censurar tots els materials d'orientació sexual i que va considerar els autors homosexuals com inadequats per Espanya.

En els primers anys la dictadura Franco es va concentrar en perseguir i eliminar qualsevol tipus de resistència o dissidència polítiques, i quan això va deixar de ser una amenaça va començar la persecució de les persones LGTBI de forma més clara i contundent.

Cal no oblidar que les principis del règim estaven basats en la imposició de la moral catòlica més retrògrada i que tant l'exercit com l'Església del nacionalcatolicisme en van ser els seus fonaments.

Els inicis de la dictadura

Les lleis de Franco no van condemnar les relacions homosexuals fins al 1954, tal com veurem de seguida, però moltes lleis ho feien sense citar la paraula.

Així, el "Código Penal" utilitzava eufemismes com "contrario a la moral pública o las buenas costumbres", "corrupción de menores" o bé "ofensa pública al pudor".

L'article 165 assenyalava: "Serán castigados con penas de arresto y multas de hasta 100.000 pesetas quienes atentaran... contra la moral y las buenas costumbres". L'article 172 criminalitzava qualsevol reunió que atemptés contra elles, i l'article 472 castigava la publicació de tot el que atemptés contra la moral i els bons costums.

Enlloc no es definia què era la moral o els bons costums, i per tant estava en mans dels jutges la seva interpretació.

La modificació de la "Ley de Vagos y Maleantes"

El 15 de juliol de 1954 Franco modifica la "Ley de Vagos y Maleantes", per incloure-hi els homosexuals. Els iguala als proxenetes, als captaires professionals, als que viuen de la mendicitat, als explotadors de menors, malalts o esguerrats, i els aplica aquestes mesures:

- a) Internado en un establecimiento de trabajo o colonia agrícola. Los homosexuales sometidos a esta medida de seguridad deberán ser internados en instituciones especiales y, en todo caso, con absoluta separación de los demás.
- b) Prohibición de residir en determinado lugar o territorio y obligación de declarar su domicilio.
- c) Sumisión a la vigilancia de los delegados."

La substitució per la "Ley sobre Peligrosidad y Rehabilitación Social"

El 5 d'agost de 1970 la "Ley de Vagos y Maleantes" es substituïda per la "Ley sobre Peligrosidad y Rehabilitación Social", que inclou penes de fins a 5 anys d'internament en presons o manicomis perquè es rehabilitessin.

Mentre Europa despenalitzava l'homosexualitat, Espanya feia una llei amb vocació "preventiva", que volia condemnar la gent per ser homosexual.

El jutge barceloní Antonio Sabater Tomás va ser el ponent i redactor d'aquesta llei. Era seguidor del psiquiatra Pérez Argilés, que, per exemple, va dir això en la inauguració del curs 58-59 de la Universitat de Saragossa:

"la esencia del peligro social del invertido radica en su contagiosidad"

Aquest jutge va publicar una obra amb el títol "Gamberros, homosexuales, vagos y maleantes: un estudio jurídico sociológico" on deia que l'homosexualitat era una psicopatologia "caracterizada por una desviación, una anomalía del instinto sexual". Per les seves sentències demanava informes a "experts" sense cap formació que gairebé sempre posaven a l'informe: "Se considera un homosexual, ya que presenta signos reveladores de esta condición, en especial sus gestos amanerados y feminoides".

El capellà Félix García escrivia el 1970 al diari ABC:

"La homosexualidad antes nefanda, crecida ahora como una planta morbosa, no se recata, sino se hace fuerte y reclama derechos y justicia... A este proceso de degradación del hombre corresponde ese otro fenómeno feo de la masculinización de la mujer"⁵

I l'intel·lectual teòricament progressista Ramon J. Sender escrivia això al setmanari "Blanco y Negro" el 1975:

"Es difícil entender a los homosexuales... el hecho de que se hayan revelado –y rebelado– en España los homosexuales nos extraña y nos ofende un poco a todos (...) sol·licito el uso de la bomba atómica para no tener que sufrir las ofensas de las reivindicaciones homosexuales"⁶

Destaquem que aquesta "Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social" no va ser derogada per complet fins el 23 de novembre de 1995, encara que el 1979 ja se'n van eliminar alguns articles, entre els quals els que feien referència a l'homosexualitat. Tinguem present que el 1978 encara es va aplicar a tres persones.

A partir de llavors, la lluita dels col·lectius LGTB es va centrar en aconseguir la modificació del concepte d'escàndol públic, cosa que vam aconseguir el 1983, per derogar-lo el 1989.

L'any 2004, el Ple del Congrés dels Diputats va aprovar per unanimitat una declaració en que es reconeixia el patiment de gais, lesbianes i transsexuals durant la dictadura feixista del General Francisco Franco.

Queda clar doncs que la dictadura va significar un endarreriment total per a un estat espanyol que amb la II República s'havia obert a la modernitat, a la

---

⁵ Leopold Estapé, *Enrique Rubio, el periodista que odiava a los homosexuales*, Blog "L'armari obert", a <http://leopoldest.blogspot.com/2020/12/enrique-rubio-el-periodista-que-odiaba.html>, consultat el 11/01/2022

⁶ RAMON J SENDER, *¿También en España?*, Blanco y Negro, 4 octubre 1975, a LEOPOLD ESTAPÉ, *Homosexuales y transexuales bajo el franquismo*, Blog "L'armari obert", <http://leopoldest.blogspot.com/2019/08/homosexuales-y-transexuales-bajo-el.html>, consultat el 11/01/2022

democràcia i al progrés. Mai no sabrem si avui no seria un país molt més avançat si no hagués patit una dictadura feixista, si hagués continuat essent un país democràtic on persones com Federico García Lorca mai no haguessin estat assassinats per la seva condició homosexual, tal com va succeir a tres quarts de cinc de la matinada del 18 d'agost de 1936, i que a dia d'avui encara no s'ha trobat el seu cos. Com Lorca, milers d'assassinats pel franquisme encara són a les cunetes, esperant que es faci justícia.

Un exemple

Deixeu-me acabar amb una cita del llibre de Alberto Mira "De Sodoma a Chueca"⁷. Ens explica una història de 1974. Una persona va entrar al bar Saras, de Ciutat de Palma, i va demanar una beguda. Va entrar la policia i va detenir tots els que hi eren. Separen els estrangers per tal de poder escarmentar els que no ho són. Aquest és el relat, que es podia repetir en qualsevol bar del país on es reunissin homosexuals:

"Entonces se acerca este señor, ese hermoso comisario, y se dirige al primero que había, le pregunta únicamente: ¿Tú eres maricón?, el chico dice ¡no!. Y le pega un par de bofetadas. Le vuelve a preguntar ¿Eres maricón? El chico duda y le pega otras dos bofetadas. Se lo vuelve a preguntar, y dice que sí. Al resto de los españoles ya no tuvo que preguntar, todos dijimos que sí."

Les obligan a dar datos, a sacarse todo lo que tienen de valor, a bajarse los pantalones, mientras les insultan constantemente.

"Un señor con muy buenos modales, llámese puñetazos, patadas donde pillara y cabezazos contra las paredes..."

Era el trámite para ficharles. Tras esta sesión amable de malos tratos e insultos se informaba a la empresa. A él no le despidieron, pero su carrera se quebró y jamás le llegó un ascenso.

Saras era un bar que normalmente pagaba sobornos a la policía, posiblemente en esta ocasión no lo había hecho y la policía se extralimitó "mas allá de la ley" también por fines económicos."

Aquesta era l'Espanya del General Franco...Si no estem amatents podria tornar.

---

⁷ ALBERTO MIRA, *De Sodoma a Chueca: una historia cultural de la homosexualidad en España en el siglo XX*, Egales, Barcelona, 2004, a LEOPOLD ESTAPÉ, *Homosexuales y transexuales bajo el franquismo*, Blog "L'armari obert", <http://leopoldest.blogspot.com/2019/08/homosexuales-y-transexuales-bajo-el.html>, consultat el 11/01/2022